

Biologische boer als natuurbeheerder

Naast landbouwgronden kent Nederland ook natuurgronden zoals gras- en rietlanden en reservaatkokers. Het in stand houden van deze gebieden vraagt veelal om een helpende hand. Biologische boeren kunnen hieraan een bijdrage leveren, maar is dit wel interessant en rendabel? Het Louis Bolk Instituut doet onderzoek naar rendabele en werkzame systemen om beheersgronden tot een wederzijdse meerwaarde te brengen voor boeren en natuurorganisaties.

Het Nederlandse landschap is een uniek mozaïek van landbouw en natuur. De natuurlijke en culturele waarden van dit landschap zijn hoog voor zowel boeren als de samenleving in haar geheel. Omdat een groot deel van de natuurgebieden uit cultuurlandschappen bestaat die agrarisch worden beheerd of regelmatig gemaaid, liggen er mogelijkheden voor samenwerking tussen biologische boeren en terreinbeherende organisaties. Een goede samenwerking kan voor beide partijen rendabel zijn en beheerders helpen bij het versterken van de natuurprestaties. In dit bericht geven we enkele voorbeelden van hoe beide partijen van samenwerking kunnen profiteren.

Biologische boeren stimuleren natuurprestaties

Biologische boeren dragen op verschillende manieren bij aan de natuurwaarde van reservaten. Ze belasten het milieu minder en bieden meer plaats voor biodiversiteit. Het positieve effect daarvan komt de natuurwaarde in omliggende reservaten ten goede en draagt ook bij aan natuurprestaties op het eigen bedrijfsoppervlak. Bovendien kunnen biologische veehouders en akkerbouwers bijdragen aan natuurprestaties door direct als pachter reservaten te beheren, of indirect door plantenresten uit natuurgebieden te verwerken.

Samenwerking

In diverse gebieden wordt momenteel geëxperimenteerd met rendabele en inpasbare systemen waarin biologische boeren meewerken aan natuurprestaties op grasland- en akkerreservaten. In samenwerking tussen veehouders en natuurorganisaties wordt gekeken naar mogelijkheden voor het inscharen van vee in en het verkrijgen van ruwvoer en stalstrooisel uit natuurgebieden. Akkerbouwers en natuurorganisaties kijken samen naar mogelijkheden om bij te dragen aan evenwichtige verschraving van akkerreservaten en het verwerken van plantenresten tot compost.

Graslandreservaten voor beweiding en ruwvoer

Ruim 20.000 hectare natuur van Natuurmonumenten bestaat uit grasland en Staatsbosbeheer verpacht zelfs meer dan 30.000 hectare aan derden. In pacht-situaties blijken met name biologische boeren over kennis en ervaring te beschikken om het beheer goed uit te voeren. Graslandreservaten kunnen een waardevolle aanvulling zijn op het landbouwareaal van biologische veehouders. Dit draagt bij aan meer lokaal geproduceerd ruwvoer en levert tevens stalstrooisel voor het vee. Het beheer van extensieve gronden kent echter ook beperkingen vanwege weinig of geen bemesting, lage veedichtheden, late maaidata en een gevaar voor onkruiden. De voederwaarde van het maaisel is meestal laag waardoor het beheer al snel minder of niet rendabel is. Gerichte bemesting op mineraalgehalten aan de hand van een bodemanalyse kan de botanische samenstelling beïnvloeden en optimaliseren, wat zowel de voeder- als de natuurwaarden ten goede komt.

Het inscharen van vee kan bijdragen aan het onderhoud van unieke cultuurlandschappen zolang er geen giftige planten staan en het rantsoen voldoende is

Vee voor cultuurlandschappen

Veel cultuurlandschappen zijn ontstaan door eeuwenlang gebruik in de extensieve veehouderij. Voorbeelden zijn de blauwgraslanden in veenweidegebieden maar ook de heide op de Veluwe. Het voortzetten van maaibeheer en inscharen van vee door een biologische veehouder kan in die gebieden bijdragen aan het landschap met vaak

unieke diersoorten en botanische samenstelling. Wel is belangrijk dat het vee met het beschikbare voer uit de voeten kan. Er is gekeken naar welke koeienrassen passen onder deze omstandigheden. Giftige onkruiden zoals Jacobskruiskruid vormen een risico; binnen het onderzoek zoeken we naar mogelijkheden om de gevaren te ontlopen.

Veehouder Paul Wagenaar in Noord-Holland pacht 29 hectare grasland van Staatsbosbeheer. "Dankzij die extra percelen kom ik beter rond met eigen ruwvoer. Het hooi en de kuilbalen hebben een voederwaarde van 720 VEM, wat weliswaar lager is dan dat van grasland met normale bemesting, maar er is voldoende voer om te compenseren. De melkproductie ligt gemiddeld op 7000 kg per melkkoe per jaar. Dat is rendabel ook omdat vanuit de markt steeds meer goed geïnformeerde consumenten voor de meerwaarde willen betalen". Aan de natuurwaarden hoeft Wagenaar niet veel te doen: "Vrijwilligers tellen bij ons de vogels en nesten. De natuur op de gepachte percelen doet het goed, er broeden veel grutto's, waarvan de meeste op de percelen ver van huis, waarschijnlijk door de combinatie rust en ruige mest. Dat er het hele jaar door ganzen zitten merken we soms aan een iets lichtere eerste snede."

Schone ruwe mest voor weidevogels

Graslandreservaten zijn belangrijk voor weidevogels. Sommige weidevogels, zoals de grutto, komen in het voortplantingsseizoen zelfs nauwelijks buiten de Nederlandse veenweidegebieden voor. Ruwe mest uitrijden op het land stimuleert bodemleven en insecten waar veel weidevogels van profiteren. De meest voor de hand liggende bron van schone ruwe mest zijn potstallen. Dit stalsysteem is diervriendelijk en verbruikt grote hoeveelheden stalstrooisel. Dit strooisel kan uit de beheersgebieden worden aangevoerd. Door een goed verteringsproces blijven mineralen behouden en de organische stof uit de mest stimuleert het bodemleven; een belangrijke voedselbron voor weidevogels. In lopende projecten zoeken we naar het optimale beheer van potstallen en kijken naar het effect van potstalmest op bodemvruchtbaarheid en bodemleven.

Bij een kalitekort bij hoge fosfaatgehalten ontstaat vaak een verhoogd risico op pitrus hetgeen lage voeder- én natuurwaarden betekent

Evenwichtig verschrallen

Onnatuurlijke concentraties mineralen in bodems onder beheersland zijn vaak het resultaat van voormalig agrarisch gebruik en belemmeren de natuurprestaties in die percelen. Verschrallingsbeheer op die gronden bestaat uit plaggen of een regelmatig maaibeheer.

In sommige gevallen blijven deze gronden in gebruik als reservaatakkers met graanteelt. Vaak verloopt de verschralling ongelijkmatig: Terwijl bijvoorbeeld kali snel uit bodems verdwijnt, kunnen fosfaatgehalten hoog blijven. Deze ongelijkmatige verschralling resulteert in achterblijvende natuurwaarden.

Veehouder Bert de Groot uit Woerden wil maaisel uit de rietlanden van natuurgebied de Kamerikse Nessen gebruiken als strooisel in zijn ligbox stallen. "Natuurmonumenten legt het maaisel bij ons op de dijk, dan lijkt het wel slootbagger. Maar na het drogen op eigen land ziet het er uitstekend uit. Omdat gemalen strooisel gemakkelijker is in gebruik, ligt nu de uitdaging in het vinden van malers die de verwerking aandurven. Het contact met de beheerder van Natuurmonumenten loopt goed, dus hoop ik van harte dat betrokkenheid van hogerop continuïteit in die samenwerking kan brengen. Ik wil een potstal gaan bouwen en kan dan nog veel meer Nessen-hooi gebruiken."

Duurzame samenwerking

Het beheer van extensieve percelen natuurland is nog nauwelijks rendabel en daarom beheren biologische bedrijven slechts een beperkt areaal. De samenwerking loopt al snel vast waardoor kansen blijven liggen. Beheerslanden die regelmatig worden gemaaid vragen extra kosten voor het afvoeren van plantenresten. Maaisel dat uit beheersgebieden wordt afgevoerd, wordt namelijk aangemerkt als afval. Een terreinbeherende organisatie is daarom al gauw tientallen tot honderden euro's per hectare per jaar kwijt aan het verwijderen van het maaisel. Samenwerking met biologische boeren is juist dan interessant. Dit vraagt om een goede landelijke regeling waarbij de kosten in redelijkheid worden verdeeld. Deze is er helaas nog niet. Veel samenwerkingsverbanden lopen vast in bureaucratie of door een gebrek aan continuïteit. Onderzoek naar de economische voordelen en positieve effecten op natuurprestaties kan hier verandering in brengen. Overleg met overheden en beleidsmedewerkers verschaft meer helderheid wat betreft wet- en regelgeving. Een apart maar zeer actueel aspect van 'natuurprestaties' is samenwerking op het gebied van beheersing van giftige planten zoals Jacobskruiskruid en dierziekten als leverbot in natuurterreinen.

Een gezonde zakelijke basis

Een oplossing is het ontwikkelen van een 'best practice' in samenwerking tussen natuurbeherende organisaties en biologische boeren en tuinders. Door deze samenwerking zal het door de boeren beheerde areaal toenemen waardoor de natuurwaarde van het gebied gecontinueerd wordt en zelfs verbeterd. Dit houdt in dat er op meerdere punten wordt samengewerkt vanuit een gezonde zakelijke basis.

Ingrediënten voor de *best practice* zijn:

- robuuste dieren die goed ruwvoer kunnen verwerken (bijvoorbeeld runderen, schapen en geiten), mogelijk in combinatie met het in stand houden van landrassen;
- gestrooide stallen, waarbij de mest bijdraagt aan het bodemleven en nestmogelijkheden;
- faciliteren van extensieve compostering op basis van vereenvoudigde vergunningverlening door de gemeente;
- juiste mechanisatie en doordachte logistiek.

Binnen Noord-Holland, Zuid-Holland, Noord-Brabant en Flevoland functioneren al samenwerkingsverbanden. Inzet hierbij is het benutten van beheersgebieden voor de biologische bedrijfsvoering en het uitvoeren van verantwoord beheer die natuur- en landschapswaarden in stand houden.

Meer informatie?

- contactpersonen

Frans Smeding, Louis Bolk Instituut

☎ 0343 523 860 ✉ f.smeding@louisbolk.nl

Merijn Bos, Louis Bolk Instituut

☎ 0343 523 860 ✉ m.bos@louisbolk.nl

🌐 www.biokennis.nl

Sjors Willems, Vakgroep Biologische Landbouw (LTO) en Biologica

☎ 030 233 9 970 ✉ willems@biologica.nl

🌐 www.biologica.nl

Lopend onderzoek

- Biologische boeren als beheerder van natuurterreinen
- Meting van natuur- en landschapskwaliteit op biologische landbouwbedrijven
- Consumenten en beleving natuur en landschap en biologische landbouw
- Agrobiodiversiteit en het biologische landbouwsysteem

Financiering en uitvoering

In Nederland vindt het meeste onderzoek voor biologische landbouw en voeding plaats in grote, voornamelijk door het ministerie van LNV gefinancierde onderzoekprogramma's. Aansturing hiervan gebeurt door Bioconnect, het kennisnetwerk voor de Biologische Landbouw en Voeding in Nederland (www.bioconnect.nl). Hoofduitvoerders van het onderzoek zijn de instituten van Wageningen UR en het Louis Bolk Instituut. De resultaten vindt u op www.biokennis.nl. Mail vragen en/of opmerkingen over het onderzoek voor biologische landbouw en voeding aan: info@biokennis.nl.

Colofon

- samenstelling en redactie

Communication Services, Wageningen UR

- eindredactie

Themawerkgroep Biodiversiteit en Landschap

- tekst en fotografie

Merijn Bos en Frans Smeding, Louis Bolk Instituut

- vormgeving

Communication Services, Wageningen UR

- druk

Drukkerij Modern, Bennekom

- redactieadres

Wageningen UR, Herman van Keulen

Postbus 409, 6700 AK Wageningen

☎ 0317 486 370 ✉ h.vankeulen@wur.nl

